

## ***Badania naukowe i testowanie nowych leków na ludziach i zwierzętach-aspekt prawny i etyczny***

Magdalena Barbara Baranowska

---

Doświadczenia kliniczne na istotach ludzkich od wielu lat są niewątpliwym elementem autoryzacji i aktualizacji nowych produktów leczniczych<sup>1</sup>. Początki tego zjawiska wiążą się z dynamicznym rozwojem medycyny w XIX wieku. W owym czasie prężnie rozwijał się również przemysł farmaceutyczny i nastąpiła masowa produkcja leków. Ewentualne niepożądane skutki przyjmowania leków przez ludzi wzmagało tylko przeprowadzanie badań eksperymentalnych<sup>2</sup>.

Pierwotnie przeprowadzano doświadczenia na zwierzętach, ale już w XIX wieku podjęto również próby pierwszych doświadczeń lekarskich na ludziach, gdzie początkowo eksperymenty medyczne przeprowadzali lekarze sami na sobie. Natomiast w XX wieku, gdy medycyna nie znała wypróbowanych metod leczenia testowano nowe, nieznanne do tej pory leki na pacjentach nieuleczalnie chorych.<sup>3</sup>

Wykorzystywanie zwierząt w doświadczeniach to do dnia dzisiejszego jedna z najczęstszych sytuacji, która stawia biologów wobec problemów etycznych. Szacuje się bowiem, że około 50 milionów zwierząt rocznie jest wykorzystywanych do doświadczeń, co stanowi blisko 0,2 % wszystkich wykorzystywanych zwierząt. Doświadczenia te budzą wiele kontrowersji wśród ludzi, gdyż zagrażają życiu i zdrowiu zwierząt, a w związku z tym dla wielu wydają się one zbyt okrutne<sup>4</sup>.

Warto przy tym podkreślić, że na zwierzętach testowanych jest wiele składników środków do pielęgnacji ciała przez concerny kosmetyczne. Aby zmniejszyć liczbę wykorzystywanych do tego procedur zwierząt do minimum, należałoby postulować, by poszczególne concerny udostępniały swoje wyniki z już przeprowadzonych badań innym, tak by jak najmniej zwierząt na tym ucierpiało<sup>5</sup>.

---

<sup>1</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna ochrona człowieka w kontekście zagrożeń inżynierii genetycznej*, Wyd. UWM, Olsztyn 2008, s. 20.

<sup>2</sup> T. Ślipko, *Zarys etyki szczegółowej. Etyka osobowa*, tom I, Wyd. WAM, Kraków 2005, s. 257.

<sup>3</sup> Tamże.

<sup>4</sup> B. Mepham, *Bioetyka. Wprowadzenie dla studentów nauk biologicznych*, Wyd. PWN, Warszawa 2008, s.188.

<sup>5</sup> <http://www.eioba.pl/a/38v4/testowanie-kosmetykow-na-zwierzetach-okrucienstwo>, 18.11.2014.

Badania lekarskie przeprowadzane na ludziach równie często stwarzają niebezpieczeństwo dla ich życia, jednak z reguły ich głównym celem jest chęć jego ratowania, nawet kosztem poniesienia pewnego ryzyka<sup>6</sup>.

Eksperymenty lekarskie oraz wykorzystywanie zwierząt do doświadczeń budzą niepokój oraz stanowią pewnego rodzaju dylemat etyczny. Dlatego też podejmując decyzję o przeprowadzeniu eksperymentu lub wykorzystaniu zwierząt do doświadczeń, należy rozważyć najpierw, czy takie działania mogą przynieść więcej rezultatów, czy szkód. Osoby korzystające z testowania nowych leków oraz osoby przeprowadzające takie badania naukowe powinny również zastanowić się nad obostrzeniem przepisów prawnych dotyczących tego rodzaju działań.

Odnosząc się do przepisów prawnych należy wskazać, iż pierwszą ogólnosiwiatową próbę wyznaczenia granic przeprowadzania doświadczeń na człowieku stanowi tzw. kodeks norymberski<sup>7</sup> ustanowiony w 1947 roku. Wyznaczał on podstawowe zasady przeprowadzania doświadczeń medycznych. Oprócz wolnej i świadomej woli pacjenta, wskazywał przede wszystkim na zakaz stosowania szkodliwych metod zarówno na poziomie fizycznym, jak i psychicznym. Następnym aktem odnoszącym się do przeprowadzania doświadczeń medycznych była opracowana w 1964 roku przez Światowe Stowarzyszenie Lekarzy tzw. deklaracja helsińska<sup>8</sup>. Wprowadziła ona m.in. łagodniejsze normy odnoszące się do doświadczeń terapeutycznych – miały one przynieść przede wszystkim bezpośrednie korzyści dla pacjenta. Zaostrzyła natomiast normy dla tzw. doświadczeń nieterapeutycznych, które były nastawione jedynie na pozyskiwanie informacji, nie uwzględniając dobra pacjenta<sup>9</sup>.

Problematyka braków legislacyjnych polskiego ustawodawstwa oraz dokumentów, które regulowałyby sposoby i zakres wykorzystywania wiedzy z zakresu inżynierii genetycznej jest bardzo niepokojąca. Tym bardziej, że związane z tym kwestie ryzyka zdrowia i zagrożenia życia nie są jak dotychczas nawet przedmiotem poważnej dyskusji bezpośrednio zainteresowanych środowisk<sup>10</sup>.

<sup>6</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna...*, dz. cyt., s. 20.

<sup>7</sup> Kodeks Norymberski (Amerykański Trybunał Wojskowy) 1947 r. Zob. *The Nuremberg Code [w:] Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals*, Washington, D.C., US Government Printing Office 1949, t. II, s. 181-182, <http://mailgrupowy.pl/shared/resources/18233.filozofia/75398,filozofia-i-etyka-4-1-dokumenty-miedzynarodowe,18.11.2014>.

<sup>8</sup> Konwencja Helsińska przyjęta przez 18. Zgromadzenie Ogólne Światowego Stowarzyszenia Lekarzy (WMA), Helsinki, Finlandia, czerwiec 1964 r. i zmieniona przez 29. Zgromadzenie Ogólne WMA, Tokio, Japonia, październik 1975 r., 35. Zgromadzenie Ogólne WMA, Wenecja, Włochy, październik 1983 r., 41. Zgromadzenie Ogólne WMA, Hong Kong, wrzesień 1989 r., 48. Zgromadzenie Ogólne WMA, Somerset West RPA, październik 1996 r., 52. Zgromadzenie Ogólne WMA, Waszyngton 2002 r. (dodana Nota Wyjaśniająca do § 29), 55. Zgromadzenie Ogólne WMA, Tokio 2004 (dodana Nota Wyjaśniająca do § 30), 59. Zgromadzenie Ogólne WMA, Seul, październik 2008 r.

<sup>9</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna...*, dz. cyt., s. 71.

<sup>10</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna...*, dz. cyt., s. 68.

W związku z powyższym należałoby zwrócić większą uwagę na problem stosowania eksperymentów lekarskich na ludziach oraz przeprowadzaniu doświadczeń na zwierzętach oraz wpłynąć na polskich ustawodawców, by zauważyli braki legislacyjne dotyczące tych kwestii.

Do najważniejszych zasad przeprowadzania eksperymentów lekarskich należy obowiązek informowania pacjenta przed uzyskaniem jego świadomej i pełnej zgody o ryzyku i celach prowadzonych doświadczeń. Tą zasadę odzwierciedla art. 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych<sup>11</sup>. Zasada ta została także powtórzona w Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 6 lutego 1990 roku, dotyczącej badań przeprowadzanych na istotach ludzkich. W rekomendacji tej zawarto możliwość wycofania się z prowadzonych eksperymentów wolontariusza, na którym są one przeprowadzane lub złożenia rezygnacji przez osobę reprezentującą go prawnie<sup>12</sup>.

W 1997 roku podpisano w hiszpańskim mieście Oviedo Konwencję o ochronie praw człowieka i godności ludzkiej w odniesieniu do zastosowań biologii i medycyny<sup>13</sup>. Art. 15 tej konwencji stanowi, że na polu medycyny i biologii badania naukowe mogą być przeprowadzone swobodnie w granicach określonych przepisami prawa, które chronią istotę ludzką. Natomiast art. 16 odnosi się do ochrony osób poddawanych badaniom doświadczalnym. Ustalono, że ludzie mogą być poddawani badaniom doświadczalnym, jeżeli zostaną spełnione następujące warunki:

- brak metody o porównywalnej skuteczności,
- ryzyko podejmowane przez osobę poddaną badaniom jest proporcjonalne do możliwych korzyści,
- projekt badań został zatwierdzony przez właściwą instytucję,
- osoba poddawana badaniom jest informowana o swoich prawach i o ochronie gwarantowanej jej przez przepisy prawa,
- zgoda powinna być udokumentowana, wyrażona w sposób wyraźny i dotyczyć konkretnego badania. W każdej chwili zgodę można swobodnie wycofać<sup>14</sup>.

Warto przy tym podkreślić, że w tym dokumencie w art. 17 szczególnie chronione są osoby niezdolne do wyrażenia zgody.

Poruszając tematykę zgodny pacjenta na poddanie go badaniom doświadczalnym, należałoby się odnieść do wprowadzenia od 1 września 2013 r. w Unii Europejskiej na ulotkach wewnątrz

---

<sup>11</sup> Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 196 r. (Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167).

<sup>12</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna...*, dz. cyt., s. 71.

<sup>13</sup> Konwencja o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny: Konwencja o prawach człowieka i biomedycynie (Przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 19 listopada 1996 r.).

<sup>14</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna...*, dz. cyt., s. 21.

opakowań nowych leków znaku czarnego odwróconego trójkąta, który oznacza, że dany lek jest ściśle monitorowany, a pacjenci mogą zgłaszać ewentualne skutki uboczne<sup>15</sup>. Taki lek będzie ściśle kontrolowany pod względem skutków ubocznych, ale już po wprowadzeniu go na rynek. W tym miejscu należałoby się zastanowić, czy koncerny farmaceutyczne nie przekraczają już pewnej bariery. Wprowadzając bowiem na rynek nie przebadany do końca lek pod względem skutków ubocznych, niejako dalej prowadzą badania, tylko tyle, że za przyzwoleniem UE, natomiast pacjenci oficjalnie nie wyrazili na takie postępowanie zgody. Często nieświadomie przyjmują takie leki, nie wiedząc o tym, że nie są one w pełni przebadane pod względem występowania po ich zażyciu skutków ubocznych. Natomiast, gdyby zostali wyraźnie wcześniej poinformowani o tym, że nie są w pełni wiadome następstwa zażycia takich leków, z pewnością nie skorzystaliby z nich. Zdaniem autorki takie postępowanie narusza prawo człowieka do wyrażenia zgody na przeprowadzenie na nim eksperymentu medycznego.

Powracając jednak do kwestii przepisów prawnych odnoszących się do przeprowadzania badań biomedycznych, należy wskazać, iż 19 listopada 1999 roku włoski komitet ds. bioetyki (CNB) wydał dokument nr 42 zatytułowany „Protokół badań biomedycznych”, w którym wniósł zastrzeżenia, co do niektórych znaczeń wyrażen oraz podkreślił znaczenie ważnych elementów w tym sektorze badań. Wskazał także konieczność precyzyjnego sformułowania celów badań z punktu widzenia nauki jak i oceny etycznej. Zwrócono również uwagę na to, iż w projekcie badawczym znaczenie ma przede wszystkim podejmowanie działań dla zdrowia i dobra człowieka, niezależnie od zgodności proceduralnej i naukowej oceny dokumentacji badawczej<sup>16</sup>.

W związku z wprowadzeniem powyższych przepisów każdy przypadek przeprowadzania eksperymentu medycznego powinien być rozpatrzony zarówno pod względem naukowym, prawnym, ale także przede z punktu widzenia oceny etycznej. W takich wypadkach powinna być powołana do tego specjalna komisja, która oceniałaby możliwość przeprowadzenia eksperymentu i wystawiałaby ze swoich rokowań stosowną opinię.

CNB opublikował również propozycję na przeprowadzenie doświadczeń z ksenotransplantologii (przeszczepiania organów od innego gatunku), gdzie zwrócono uwagę na ryzyko, które wiąże się z możliwością rozprzestrzeniania chorób zakaźnych<sup>17</sup>.

Zadaniem etyki nie jest zastępowanie rozstrzygnięć moralnych, lecz właśnie ich umożliwienie. Natomiast, usprawiedliwienia ze strony etyki domaga się zarówno konkretne działanie, jak i jego zaniechanie. Ta refleksja dotyczy również ksenotransplantologii, czyli przeszczepów

<sup>15</sup> [http://www.urpl.gov.pl/system/files/Komunikat\\_dodatkowe\\_monitorowanie\\_wersja\\_polska.pdf](http://www.urpl.gov.pl/system/files/Komunikat_dodatkowe_monitorowanie_wersja_polska.pdf), 18.11.2014.

<sup>16</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna...*, dz. cyt..., s. 22.

<sup>17</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna...*, dz. cyt..., s. 22.

międzygatunkowych. Konfrontacja z etyką już podejmowanych albo planowanych w najbliższej przyszłości zabiegów ksenotransplantacyjnych musi rozpocząć się od weryfikacji, czy dany sposób wykorzystania komórek, tkanek i organów nie jest z moralnego punktu widzenia naganny. Z drugiej strony należy rozważyć, czy zaniechanie dobrze rokującej terapii w przypadku wielkich potrzeb jest do usprawiedliwienia, a także czy wszystkie będące w tej sytuacji do dyspozycji środki są nieetyczne<sup>18</sup>.

Oczywiście, wszystkie decyzje eksperymentatorów są zawsze ryzykowne, ale tylko takie dają medycynie szansę rozwoju. Eksperymentatorzy w swoim postępowaniu powinni kierować się ogólnie uznanymi wartościami, zasadami etycznymi i standardami.

Prowadząc rozważania na temat zagadnień etycznych związanych z prowadzeniem eksperymentu medycznego można dojść do stwierdzenia, że profesjonalne działanie eksperymentatorów wynika z przestrzegania pięciu podstawowych, fundamentalnych zasad etyki medycznej<sup>19</sup>:

- **samostanowienie** - dorosły, w pełni świadomy pacjent, ma prawo do decydowania o swoich sprawach osobistych. Jest to podyktowane prawem jednostki do prywatności, ze szczególnym naciskiem na prawo do indywidualnej wolności wyboru.
- **prawdomówność** - nakłada na eksperymentatora konieczność dotrzymania złożonych przez niego obietnic, podtrzymania wzajemnego zaufania. Zachowanie takie umożliwia utrzymanie korzystnych i długotrwałych kontaktów w relacji lekarz-pacjent.
- **czynienie dobra** - zobowiązania lekarza do czynienia wszystkiego co możliwe, na korzyść pacjenta.
- **unikanie czynienia szkody** - zobowiązanie chronienia pacjentów przed jakimkolwiek niebezpieczeństwem, bólem, krzywdą czy szkodą. Zobowiązanie to wynika z przysięgi Hipokratesa.
- **sprawiedliwość** - zasada ta dotyczy równego traktowania pacjentów, sprawiedliwego rozdziału środków, niezbędnych do zapewnienia realizacji przyjętego programu eksperymentu medycznego. Zasada ta jest szczególnie ważna przy doborze osób, które miałyby być zakwalifikowane do przeprowadzenia na nich eksperymentu.

W związku z gwałtownym rozwojem badań biomedycznych nieśmiało sugerowana jest możliwość przyszłej regulacji prawnej wszelkich doświadczeń na człowieku, która miałaby się opierać na rozwiązaniach „kontraktowych”, w których osoba poddająca się testom badawczym i

<sup>18</sup> P. Morciniec, *Organy zwierzęce dla ludzi. Nowe wyzwanie etyczne*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 2001, t. 10, s. 173.

<sup>19</sup> A. Kisała, *Etyczne aspekty eksperymentów medycznych*, „Biuletyn Okręgowej Izby Lekarskiej” 2007, nr 5, <http://www.oil.org.pl/xml/oil/oil64/gazeta/numery/n2007/n200705/n20070514,01.06.2014>.

badacz byłoby autonomicznymi i odpowiedzialnymi jednostkami prawnymi, z których każda z nich dąży na swój sposób do realizacji wspólnego interesu<sup>20</sup>.

Osoby zainteresowane rozwojem i praktycznym wykorzystywaniem testów genetycznych muszą sobie zdawać sprawę, że wszystkie regulujące je normy prawne, krajowe i międzynarodowe, odnoszą się tylko do niezwykle ważnych elementów prawnych. Jednakże nie odnoszą się one bezpośrednio do norm etycznych. Zwraca się przede wszystkim uwagę na fakt, iż:

- ktokolwiek prowadzi działalność w dziedzinie diagnostyki genetycznej, musi jednocześnie prowadzić poradnictwo z tego zakresu,
- nie można realizować celów diagnostyki genetycznej niezgodnych z założeniami badań i terapii medycznej, nawet za zgodą zainteresowanych,
- ktokolwiek zechce wykorzystać dane dotyczące DNA osób badanych, powinien posiadać autoryzację właściwej instytucji,
- techniki informacyjne muszą być zgodne z dyspozycjami norm regulujących tworzenie i zarządzanie bankami danych – powinny gwarantować prywatność i bezpieczeństwo danych genetycznych osób poddanych testom<sup>21</sup>.

Narodowa Komisja Ochrony Osób Uczestniczących w Badaniach Biomedycznych i Behawioralnych (USA) stworzyła etyczne zasady i wytyczne dotyczące badań z udziałem ludzi<sup>22</sup>.

Ze względu na wciąż wzrastającą ilość badań metodycznych nastawionych na regenerację organów i tkanek, coraz częściej do takich badań wykorzystuje się komórki macierzyste i embriony ludzkie, co stanowi technologicznie najprostszą metodę doświadczalną w celu leczenia degeneratywnych, obecnie leczonych jedynie paliatywnie. Nadzieja na wyleczenie lub złagodzenie chorób jest dla ludzi i instytucji zaangażowanych w badania silną motywacją do ich podejmowania, których do tej pory nie realizowano ze względów etycznych lub braku podstaw naukowych. Jednocześnie społeczeństwo staje przed etycznym wyborem życia za życie. Z tego też względu dokonano podziału na bioetykę świecką i katolicką<sup>23</sup>.

Z kolei doświadczenia na zwierzętach (przeprowadzane w Wielkiej Brytanii) można podzielić na trzy kategorie:

- podstawowe badania biomedyczne – badają funkcjonowanie i rozwój organizmu. Mogą obejmować inwazyjne techniki chirurgiczne lub badania behawioralne.

<sup>20</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna...*, dz. cyt., s. 23-24.

<sup>21</sup> Tamże., s. 26-27.

<sup>22</sup> Tzw. raport Belmoncki.

<sup>23</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna...*, dz. cyt., s. 31-32.

- badania stosowane – obejmują badanie leków, szczepionek, nowych urządzeń medycznych i wykorzystywanie zwierzęcych modeli chorób, w których u zwierzęcia wywołuje się schorzenia analogiczne do ludzkich. Tylko niewielka część tych doświadczeń ma na celu korzyść dla samych zwierząt.
- badania toksyczności – prawo wymaga zbadania bezpieczeństwa wszystkich nowych substancji, z którymi stykają się ludzie, zwierzęta i środowisko naturalne, nim zostanie wydane pozwolenie na ich użytkowanie<sup>24</sup>.

Przeprowadzanie doświadczeń na zwierzętach może być uznane za jeszcze bardziej kontrowersyjny temat od prowadzenia eksperymentów na ludziach, bowiem zwierzęta, w odróżnieniu od ludzi nie mogą wyrazić zgody na przeprowadzenie eksperymentu lub przeciwstawić się takiemu działaniu. Są one bezbronne, a ich dobro zależy jedynie od poczynań ludzkich. Tylko zaostrenie przepisów prawnych może ustrzec przed nagminnym eksperymentowaniem na zwierzętach.

Zwolennicy przeprowadzania doświadczeń na zwierzętach są zobowiązani do przedstawienia spójnych etycznych powodów do ich przeprowadzenia. Argumentację wspierającą doświadczenia na zwierzętach na podstawie zdolności tworzenia wiedzy naukowej podsumowuje się następująco:

- większość osiągnięć medycyny od końca XIX wieku została uzyskana dzięki badaniom biomedycznym wykorzystującym zwierzęta,
- zatrzymanie takich badań miałooby niekorzystne skutki dla zdrowia i dobrostanu ludzi,
- nie ma alternatyw wobec doświadczeń na zwierzętach, ponieważ techniki tj.: hodowle komórek lub symulacje komputerowe są w przydatnymi uzupełnieniami,
- doświadczenia na zwierzętach są uzasadnione ze względu na podobieństwo biologiczne w fizjologii ludzi i zwierząt<sup>25</sup>.

Doświadczenia przeprowadzane na zwierzętach w Wielkiej Brytanii są regulowane przez prawo uznawane w tej kwestii za najsurowsze na świecie. Chroni ono zwierzęta przed nadmiernym i nieuzasadnionym cierpieniem<sup>26</sup>.

Wielka Brytania była pierwszym krajem, w którym wprowadzono prawo kontrolujące doświadczenia na zwierzętach na podstawie ustawy o Okrucieństwie wobec Zwierząt z 1876 roku. W 1986 roku zastąpiła ją nowa ustawa o 1987 roku o Procedurach Naukowych wykonywanych na Zwierzętach (ASPA). Surowe przepisy regulujące doświadczenia na zwierzętach wynikają z następujących czynników:

---

<sup>24</sup> B. Mepham, *Bioetyka...*, dz. cyt., s.189.

<sup>25</sup> P. Krajewski, *Prawno-kanoniczna...*, dz. cyt., s.190.

<sup>26</sup> Tamże, s.188.

- zwierzęta doświadczalne są szczególnie podatne na złe traktowanie i nie mają możliwości ucieczki,
- laboratoria są przygotowane na racjonalną krytykę,
- gdy zwierzęta są wykorzystywane jako modele chorób ludzkich, ich status może sugerować, że są traktowane w sposób niesprawiedliwy<sup>27</sup>.

Doświadczenia na zwierzętach przeprowadzone są zazwyczaj w celu poszerzenia podstawowej wiedzy, testowania i opracowywania leków, procedur medycznych oraz nowych produktów chemicznych<sup>28</sup>.

W wiedzy tkwi siła, a każda siła nieuchronnie staje się kwestią polityczną i społeczną. Nie ma sposobu na powstrzymanie postępu naukowego. Jednak należy znaleźć sposób na uważne monitorowanie rozwoju technologii. Niewykluczone, iż trzeba będzie zakazać przeprowadzania niektórych badań genetycznych. Najlepszym rozwiązaniem będzie jednak publiczne nagłośnienie ewentualnych korzyści i zagrożeń, które mogą pojawić się w związku z badaniami genetycznymi, oraz demokratyczne wprowadzenie regulacji prawnych, które kształtowałyby rozwój nauki, tak aby jego celem było ulżenie ludziom w cierpieniu i w chorobie<sup>29</sup>.

Należy również pamiętać, iż należy przestrzegać zasad etycznych zarówno przy doborze osób do prowadzonego eksperymentu, jak i przy prowadzeniu go. Nie należy także zapominać o zwierzętach. Przeprowadzając na nich eksperymenty należy zwracać uwagę na to, czy aby nie cierpią. A celem takich badań nie powinny być przyjemności ludzkie, np. jeżeli chodzi o testowanie kosmetyków na zwierzętach, a potrzeba ratowania życia i zdrowia ludzkiego.

---

<sup>27</sup> B. Mepham, *Bioetyka...*, dz. cyt., s.196.

<sup>28</sup> Tamże, s. 208.

<sup>29</sup> T. Twardowski, A. Michalska, *Dylematy współczesnej biotechnologii z perspektywy biotechnologa i prawnika*, Wyd. Tonik, Toruń 2000, s. 232.



### *Streszczenie*

Eksperymenty lekarskie oraz wykorzystywanie zwierząt do doświadczeń budzi wiele kontrowersji oraz stanowi pewnego rodzaju dylemat etyczny. Dlatego też podejmując decyzję o przeprowadzeniu eksperymentu lub wykorzystaniu zwierząt do doświadczeń, należy rozważyć najpierw, czy takie działania mogą przynieść więcej rezultatów, czy szkód. W związku z powyższym należałoby zwrócić większą uwagę na problem stosowania eksperymentów lekarskich na ludziach oraz przeprowadzaniu doświadczeń na zwierzętach oraz wpłynąć na polskich ustawodawców, by zauważyli braki legislacyjne dotyczące tych kwestii.

### *Summary*

Pharmacological experiments and using animals for research is controversial and creates an ethical dilemma. Therefore, while making a decision of conducting an experiment or using animals for testing, all advantages and disadvantages of them should be carefully considered. It is strongly advisable to pay more attention to the issue of testing new medicine on people and using animals for research as well as point out the lack of legal regulations in these aspects to Polish legislators.